

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВНОЇ СТРАТЕГІЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

У статті запропоновано перехід до формування новітньої стратегії розвитку регіональних соціально-економічних систем держави, що базується на оцінці рівня використання ними інноваційного потенціалу. Реалізація такої стратегії повинна проходити наступні етапи: оцінка рівня конкурентоспроможності соціально-економічної системи регіону, вибір інноваційних пріоритетів, вибір місії інноваційного розвитку, побудова «дерева цілей» інноваційного розвитку, розробка та вибір інноваційної стратегії, реалізація стратегії, експертиза реалізації інноваційної стратегії.

В статье предложен новый подход к формированию стратегии развития региональных социально-экономических систем государства, который базируется на оценке уровня использования ими инновационного потенциала. Реализация такой стратегии должна проходить следующие этапы: оценка уровня конкурентоспособности социально-экономической системы региона, выбор инновационных приоритетов, выбор миссии инновационного развития, построение «дерева целей» инновационного развития, разработка и выбор инновационной стратегии, реализация стратегии, экспертиза реализации инновационной стратегии.

The article offers the formation of regional innovation strategy of socio-economic systems of the state which is based on an assessment the level of their innovation potential. Realization of such strategy must pass the next stages: evaluation the level of competitiveness of the region's socio-economic system, choice of innovation priorities, selection of innovative development mission, construction of «tree of aims» of innovative evolution, development and choice of innovation strategy, realization of strategy and expertise of innovative strategy realization.

Постановка проблеми. Складні умови економічного розвитку характеризуються конкуренцією як в межах країни, так і глобальною конкуренцією на всіх рівнях, в результаті чого інноваційний розвиток стає вирішальним чинником забезпечення конкурентоспроможності як окремих підприємств, так і регіональних соціально-економічних систем держави і країни в цілому. Формування та зміна технологічних укладів визначається впровадженням інновацій. В цілому, якщо проаналізувати зміну технологічних укладів в історичному розрізі, можна помітити, що час панування укладів неухильно скорочується [1, с. 135]. Посилення конкуренції виставляє нові вимоги щодо переходу на інноваційну модель економічного розвитку, яка є основним напрямком забезпечення конкурентоспроможності. Це ще раз підкреслює роль і значення інновацій в економічному розвитку.

Світова економічна криза наочно показала, що для відновлення економіки вкрай важливим є структурне перетворення і забезпечення подальшого науково-технічного розвитку, що дасть можливість перейти від економіки з переважним обсягом виробництв низьких технологічних укладів до створення і використання технологій більш високого рівня [2, с. 12]. В Україні паралельно співіснують і відтворюються незалежно один від одного різноманітні технологічні уклади. За даними Інституту економіки і прогнозування НАН України 46 % обсягу промислової продукції в Україні припадає на 3-й технологічний уклад, на 4-й — 50 %, на 5-й — 3 %, на 6-й — 0 %, а саме він визначає перспективи високотехнологічного розвитку країни в майбутньому [3]. Відсталість технологічної структурної побудови, низький технічний рівень

виробничої бази промисловості, слабе фінансування з боку держави наукових робіт та НДДКР, брак фінансових ресурсів не дають можливості економіці країни розвиватися на власній науково-технічній основі та бути конкурентоспроможною.

Національні інтереси України вимагають здійснення геополітичної місії нашої держави — входження до групи країн світу, що володіють стрімкою динамікою розвитку національної економіки. Засобом економічної політики досягнення такої стратегічної мети має бути реалізація дієвої інноваційної моделі економічного розвитку [2, с. 59]. І це стосується перш за все регіонів держави, так як саме на цьому рівні формується внутрішній економічний потенціал країни.

Питання інноваційної спрямованості розвитку регіональних соціально-економічних систем держави пов'язується, в першу чергу, з розробкою інноваційної стратегії регіону, з формуванням збалансованого набору політик, створенням розгалуженого інноваційного інфраструктурного забезпечення, що дозволить забезпечити належний рівень конкурентоспроможності.

Отже, відсутність виваженої інноваційної стратегії розвитку держави та її регіональних соціально-економічних систем призводить до негативних наслідків, пов'язаних із недостатнім забезпеченням конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави, що в свою чергу викликає потребу її розробки [4].

Аналіз останніх наукових досліджень. Управління інноваціями, формування та реалізація інноваційної стратегії розвитку — проблеми, що не залишаються поза увагою вчених та практиків. Найчастіше впровадження інновацій та їх вплив на розвиток конкурентоспроможності розглядається на мікро– або макрорівнях. Ці питання підіймаються у працях таких вчених як Андрощук Г., Ансофф І., Гальчинський А., Геєць В., Кузнецова А., Семиноженко В., Федулова Л. та іншими. Проте, проблеми управління інноваційним розвитком регіону недостатньо опрацьовані, а відповідно не існує чіткого бачення подальших перспектив і можливостей розвитку регіону і впливу цього на потенціал країни в цілому. У сучасній науковій літературі, нормативно-законодавчій базі недостатньо висвітлені питання, що стосуються вибору інноваційної стратегії розвитку регіональних соціально-економічних систем держави.

Метою цієї статті є розробка інноваційної стратегії регіональних соціально-економічних систем держави, що базується на оцінці рівня використання ними інноваційного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Розробка інноваційної стратегії регіону є складним та багатоаспектним процесом, при цьому між етапами існує як прямий так і зворотній зв'язок, а зв'язок між першим і останнім етапами об'єднує процес у єдину систему, забезпечуючи постійний рух інформації та взаємозв'язок між різними елементами системи.

Розглянемо зміст кожного із етапів запропонованого процесу вибору інноваційної стратегії регіону.

На першому етапі здійснюється оцінка рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), яка дозволяє визначити пріоритетні напрями розвитку регіональної господарської системи залежно від рівня конкурентоспроможності.

На другому етапі здійснюється вибір інноваційних пріоритетів. Інноваційні пріоритети відіграють важливе значення у реалізації інноваційної стратегії, так як рішення про надання певному напрямі інноваційної діяльності статусу пріоритету ініціює виконання певних дій — виділення ресурсів, підготовку кадрів, інвестувань тощо [2, с. 122]. Як зазначає Губський Б., добір пріоритетів — це процес, що повинен здійснюватися безперервно, а тому він потребує відповідних ресурсів для його підтримки, а також для моніторингу науково-технічного потенціалу, результатів досліджень, рівня досягнутого економічного та соціального ефекту [5, с. 122]. Правовою основою формування та реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності є Конституція України, закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про пріоритетні напрями розвитку науки та техніки», а також Концепція науково-технологічного й інноваційного розвитку України.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності — це науково, економічно і соціально обґрунтовані та законодавчо визначені напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній, конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу [6].

У сучасній нормативно-законодавчій базі визначено основні пріоритетні напрями інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем держави.

Так, зокрема у ст.7 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» Верховна Рада України проголошує особливим пріоритетом України гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки та природного середовища.

Проте, пріоритети, зазначені у цьому законі, не дозволяють в повній мірі відобразити ті процеси та явища, які відбуваються сьогодні в економіці регіональних соціально-економічних систем держави та зокрема стосуються їх конкурентоспроможності. Вони повинні бути визначені таким чином, щоб відобразити «точки росту» щодо забезпечення конкурентоспроможності як окремих регіональних соціально-економічних систем, так і держави в цілому. При цьому в залежності від рівнів інноваційного потенціалу для кожного регіону держави має формуватись така система пріоритетів, яка дозволить повністю відобразити особливості їх функціонування.

Варто відмітити, що пріоритети розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій повинні бути узгоджені та взаємопов'язані із загальнодержавними пріоритетами інноваційного розвитку. Вважаємо, що основним пріоритетом інноваційного розвитку регіональних соціально-економічних систем держави є розвиток їх інтелектуального ресурсу, так як саме людина з її інтелектуальними здібностями, розумовими навиками, досвідом, знаннями, постійним самовдосконаленням тощо, здатна впроваджувати інноваційні технології та проекти. Як зазначає В. М. Геєць, роль знання в економічному розвитку зростає, випереджаючи значимість засобів виробництва і природних ресурсів [8, с. 187]. За оцінками Світового банку фізичний капітал у сучасній економіці формує 16 % загального обсягу багатства кожної країни, природний — 20 %, а людський капітал — 64 %. У таких країнах, як Японія і Німеччина частка людського капіталу становить до 80 % національного багатства [8, с. 188]. Отже, це дозволяє зробити висновок про те, що саме інтелектуальний ресурс, який представлений у вигляді знань, сприяє зростанню валового регіонального продукту та валового внутрішнього продукту в цілому, та є визначальним фактором забезпечення конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави у сучасних умовах.

На нашу думку, пріоритети розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій повинні складатися з таких рівнів.

1 рівень — стратегічний — пріоритети, спрямовані на довгострокову перспективу (більше 5-30 років), які визначають напрями розвитку науки та техніки, що мають найбільш важливе значення для забезпечення конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави, на яких потрібно зосередити обмежені державні ресурси, не допускаючи їхнього розпорошення. До них варто віднести створення регіональної інноваційної системи, спроможної поєднати систему генерації нових знань (науку), їх запровадження суб'єктами господарювання через систему освіти та підвищення кваліфікації.

2 рівень — тактичний — пріоритети, спрямовані на середньострокову перспективу (1-5 років), що передбачають формування портфелю інноваційних проектів в регіоні, реалізація яких дозволила би оптимізувати фінансові потоки регіону та більш чітко прогнозувати його фінансовий потенціал.

3 рівень — оперативний — пріоритети, спрямовані на короткострокову перспективу (до 1 року). Такі пріоритети можна виділити в межах кожного виду економічної діяльності. Перехід на інноваційний шлях розвитку регіональних соціально-економічних систем держави означає забезпечення їх конкурентоспроможності за рахунок всіх видів економічної діяльності, науково-технічних розробок, прискорення темпів їх використання. Пріоритетну підтримку повинні мати ті види економічної діяльності, що мають власну базу для проведення науково-дослідних, науково-технічних та експериментальних робіт та відповідний науковий (трудоий) потенціал. При цьому пріоритетом повинен стати розвиток обробних наукоємних галузей промисловості, зокрема зменшення виробництва сировини і збільшення обсягів виробництва готової наукоємної продукції.

На третьому етапі визначається місія розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій.

Місією розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій є створення належного інноваційного середовища, яке б дозволяло генерувати знання у перспективні напрямки підвищення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) з метою одержання конкурентних переваг.

На четвертому етапі здійснюється побудова «дерева цілей» розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій, тобто розгортається система підцілей, яка б характеризувала економічні потреби регіону та механізми їх задоволення з точки зору як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

«Дерево цілей» — це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл загальної мети на підцілі, завдання та окремі дії. У нашому випадку, основною ціллю є підвищення рівня конкурентоспроможності регіональних економічних систем держави. Залежно від рівня інноваційного потенціалу регіону формується система підцілей, що дозволить підвищити його конкурентоспроможність. При цьому пропонується цілі розділити на три рівні: стратегічні, тактичні та оперативні.

Стратегічними цілями для регіональних соціально-економічних систем із низьким рівнем інноваційного потенціалу є формування регіональної інноваційної системи та реструктуризація інноваційної діяльності регіону. Для регіональних соціально-економічних систем із середнім рівнем інноваційного потенціалу стратегічною ціллю є накопичення та розвиток інноваційного потенціалу. Регіони із високим рівнем інноваційного потенціалу повинні забезпечити досягнення таких стратегічних цілей як підвищення інноваційного потенціалу та формування міжрегіонального інноваційного ринку. Кожній групі стратегічних цілей відповідають цілі нижчого порядку, тобто тактичні та оперативні, досягнення яких дозволить наростити конкурентоспроможність регіональних соціально-економічних систем держави.

На п'ятому етапі здійснюється вибір інноваційної стратегії. Регіон, що не реалізує в повному ступені інноваційний потенціал, втрачає свою конкурентну позицію, що призводить до зниження рівня його конкурентоспроможності. Для визначення конкурентної позиції регіональних соціально-економічних систем будемо використовувати рівень освоєння ними їх інноваційного потенціалу.

В процесі конкуренції регіони можуть завоювати один із чотирьох типів конкурентної позиції:

– I група — висока конкурентна позиція, де спостерігається високий рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) за рахунок реалізованого інноваційного потенціалу;

– II група — середня конкурентна позиція — спостерігається середній рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) за рахунок часткового використання інноваційного потенціалу.

– III група — перспективна конкурентна позиція, для якої характерним є низький рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) за рахунок нереалізованого інноваційного потенціалу;

– IV група — низька конкурентна позиція — низький рівень конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) за рахунок несформованого інноваційного потенціалу. Дана позиція є найбільш проблемною, так як потребує додаткових зусиль щодо пошуку інноваційних можливостей, зміни свідомості та поглядів на інноваційний процес як напрямку забезпечення конкурентоспроможності.

Оцінка наявної конкурентної позиції стає передумовою на шляху вибору інноваційної стратегії розвитку регіональних соціально-економічних систем держави.

Різний рівень диференціації у рівнях розвитку регіональних соціально-економічних систем держави потребує індивідуалізації підходів до вибору інноваційної стратегії регіональних соціально-економічних систем держави залежно від рівнів розвитку їх інноваційного потенціалу.

З цієї метою пропонується для регіональних соціально-економічних систем держави обрати наступні види стратегій:

- I група регіональних соціально-економічних систем — стратегію підвищення інноваційного потенціалу регіону;
- II група регіональних соціально-економічних систем — стратегію підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу регіону;
- III група регіональних соціально-економічних систем — стратегію розвитку інноваційного потенціалу регіону;
- IV група регіональних соціально-економічних систем — стратегію формування інноваційного потенціалу регіону.

Розглянемо зміст та особливості кожної із стратегій.

Стратегію підвищення інноваційного потенціалу регіону пропонується розглядати як сукупність спланованих заходів, спрямованих на активізацію інноваційних процесів в регіоні, забезпечення потреб населення в інноваційних продуктах та послугах. Вона повинна бути спрямована на розробку та запровадження нових прогресивних технологій, нових видів продукції та нових форм організації і управління з метою досягнення конкурентних переваг галузей економіки регіональних господарських систем.

Стратегія підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу регіону передбачає активне використання такої конкурентної переваги регіональних соціально-економічних систем держави як інноваційний потенціал, розвиток тих видів діяльності, де регіон має сильні позиції у конкурентному середовищі регіональних соціально-економічних систем держави, що дозволить забезпечити йому конкурентоспроможність.

Стратегія розвитку інноваційного потенціалу регіону має реалізовуватись на основі здійснення комплексу заходів, спрямованих на інноваційне оновлення у регіонах держави. Такі заходи передбачають побудову ефективної системи взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; розвиток інноваційного інфраструктурного забезпечення, формування умов для переорієнтації інвестиційних потоків у наукомісткі сфери виробництва. Імпульсом запровадження стратегії розвитку інноваційного потенціалу є результати фундаментальних наукових досліджень, використання зарубіжного прогресивного досвіду в галузі технології та організації виробництва, сучасних форм господарювання. Розвиток інноваційного потенціалу регіону потребує опанування технологій на основі запровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Стратегія формування інноваційного потенціалу передбачає реалізацію сукупності спланованих заходів, спрямованих на виявлення інноваційного потенціалу або забезпечення стабілізаційних інноваційних процесів у регіоні на основі структурних перетворень. Ця стратегія передбачає проведення структурної перебудови інноваційної діяльності регіону, виходу на зовнішній ринок з наукомісткою продукцією і завоювання обох ринків за рахунок високих споживчих якостей традиційної та пропозиції новітньої продукції. Характерною особливістю реструктуризації інноваційної діяльності регіону є регульований процес здійснення структурних перетворень, внаслідок якого відбувається зміна ролі і значення окремих галузей в економіці, оптимізація їх розміщення по території регіону, зміна технології та організації виробництва, масштабів та напрямків інвестицій.

На шостому етапі здійснюється реалізація інноваційної стратегії. Реалізація інноваційної стратегії передбачає інфраструктурне забезпечення його інноваційного розвитку.

Інфраструктурне забезпечення реалізації інноваційної стратегії полягає в створенні та функціонуванні комплексу державних та приватних структур, що забезпечують розвиток та підтримку всіх стадій інноваційного процесу.

При цьому кожна із структур має чітко визначити склад завдань і функцій в сфері управління інноваціями, порядку взаємодії між собою, форм і методів адміністративного та економічного впливу по вертикалі і координації горизонтальних зв'язків.

Всі об'єкти інноваційного інфраструктурного забезпечення повинні працювати узгоджено, не створюючи перешкод протягом усього циклу інноваційного процесу: від проведення наукових досліджень і розробок до створення, освоєння виробництва та виведення нової наукомісткої продукції.

На сьомому етапі здійснюється експертиза реалізації інноваційної стратегії. Реалізація інноваційної стратегії є головним чинником інноваційного шляху економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем держави. Суттєва державна підтримка такої

діяльності потребує відбору проектів, що претендують на реєстрацію як інноваційні. Невід'ємною складовою частиною такого відбору є експертиза реалізації інноваційної стратегії, продуктом якої виступає інноваційний проект.

Експертиза реалізації інноваційної стратегії необхідна для оцінки значимості інноваційного проекту у формуванні, забезпеченні та підвищенні конкурентоспроможності соціально-економічної системи регіону. Вона передбачає отримання конкретних результатів, які дозволяють підвищити рівень конкурентоспроможності регіональних економічних систем та держави в цілому. В іншому випадку даний інноваційний проект є недоцільним для подальшого його використання та поширення, що потребує подальшого вибору місії та цілей, пошуку інноваційних пріоритетів тощо.

На останньому восьмому етапі здійснюється оцінка рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), яка дозволяє оцінити ефективність обраної інноваційної стратегії, виявити недоліки щодо її запровадження та дозволить їх усунути у перспективі.

Висновки. Питання щодо розробки та впровадження інноваційно-орієнтованої моделі є надзвичайно актуальним для подальшого розвитку конкурентоспроможності регіонів. Проте впровадження цієї моделі зіштовхується не тільки з браком коштів для формування інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку.

Ефективне функціонування інфраструктури розвитку регіональної господарської системи на основі інновацій можливе при належному інформаційно-фінансовому забезпеченні, яке здійснюється на досить низькому рівні та є недостатнім для реалізації інноваційного економічного розвитку. Сучасна наукова та науково-технічна діяльність хоч і забезпечена певною мірою існуючою мережею відповідних організацій, але цій мережі бракує використання новітніх засобів інформації, заснованих на високому рівні комп'ютеризації наукових організацій, широкого доступу до Інтернету, до автоматизованих іноземних фондів наукової, науково-технічної та патентної інформації [10, с. 134].

Крім того, на нашу думку, існуюча нормативно-правова база, що визначає пріоритетні напрями інноваційної діяльності, потребує удосконалення в напрямку їх конкретизації. При цьому пріоритетні напрями інноваційної діяльності регіональних соціально-економічних систем держави варто розбити на три рівні за тривалістю здійснення інноваційної діяльності, де кожен із них буде формуватися в рамках стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку регіонів.

Література

1. Абрамова І. М. Про державну підтримку інноваційної та інвестиційної активності підприємств / І. А. Абрамова, Г. О. Дорошенко // Державне регулювання економічних процесів в умовах глобалізації: м-ли ювілейної наук.-практ. Конф. — Х. : С. А. М., 2011. — С. 135-138.
2. Федулова Л. І. Технологічний розвиток економіки України / Л. І. Федулова. — К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2006. — 627 с.
3. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. — Х. : Константа, 2006 р. — 271 с.
4. Герасимчук З. В. Обґрунтування вибору стратегії формування та нарощення виробничого потенціалу регіонів України / Герасимчук З. В., Ковальська Л. Л. // Регіональна економіка, 2003. — №4. — С. 82-90.
5. Губський Б. В. Конкурентоспроможність економіки України. Посттрансформаційна перспектива : монографія / Б. В. Губський. — К. : Наукова думка, 2004. — 343 с.
6. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №13.
7. Про інноваційну діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — №36.
8. Україна у вимірі економіки знань / [за ред. акад. НАН України В. М.Гейця]. — К. : Основа, 2006. — 592 с.
9. Шнипко О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації / Шнипко О. С. — К. : Наук. думка, 2003. — 334 с.
10. Семиноженко В. П. Україна в 2020 році: дві версії одного майбутнього // Урядовий кур'єр. — 2010. — №150. — С. 18-19.

Надійшла до редколегії 24.02.2012 р.